

PLURIVOCALITATE ȘI PERSPECTIVARE ÎN DISCURSUL PARLAMENTAR ROMÂNESC DIN SECOLUL AL XIX-LEA

LILIANA IONESCU-RUX NDOIU
Universitatea din București

1. Preliminarii teoretice

Prezentarea de față se întemeiază pe elemente preluate de la autori destul de diferiți sub aspectul orientării teoretice, pe care îi apropie însă preocupările în domeniul analizei discursului. Este vorba despre M. Bahtin (1982), autor al teoriei dialogizării interioare a discursului, despre teoria dramaturgică a lui E. Goffman (1959) și, mai nou, despre cercetările în domeniul perspectivei discursive reunite în volumul *Perspective and perspectivation in discourse* (2002), editat de Carl F. Graumann și Werner Kallmeyer.

Câteva precizări asupra semnificației conceptelor utilizate ni se par necesare.

Am preluat de la M. Bahtin conceptul de plurivocalitate și nu pe acela de polifonie, întrucât ultimul are pentru autor o semnificație restrânsă nu numai la domeniul textului literar, ca alte concepte, ci la specificul scriiturii lui Dostoievski (Bahtin 1970: 8–10). Prin plurivocalitate este desemnat în continuare relația dintre diversele „voci” care se fac auzite în intervențiile oricui participant la activitatea comunicativă, fie că este vorba despre entități ficționale – personajele, pe care le are în vedere Bahtin –, fie că este vorba despre indivizi reali – așa cum o ilustrează exemplele la care ne vom referi –, întrucât orientarea dialogică este comună tuturor formelor discursive. Dacă în textul ficțional plurivocalitatea este orchestrată de autor (Bahtin 1982: 115–118), constituind modalitatea esențială de refractare a intențiilor acestuia (*ibidem*, p. 156), în cazul comunicării autentice locutorul este cel care gestionează vocile, în conformitate cu propriile sale intenții, integrarea acestor voci în discursul individual presupunând același mecanism de refracție.

Gestionarea vocilor este legată de „punerea în scenă” la care se referea E. Goffman. Pentru Goffman, spectacolul caracteristic proceselor interactive se definește ca activitatea a unui participant într-o anumită ocazie, care servește la influențarea, în orice fel, a celorlalți participanți (Goffman 1959: 15). În cazul discursului parlamentar, discurs persuasiv prin excelență, poziționarea vocii oratorului în raport cu alte voci – presupunând, în esență, adeziunea sau disocierea, în grade diverse, față de acestea – este unul dintre factorii importanți implicativi în controlul eficienței perlocutionare.

În ceea ce privește perspectiva (sau punctul de vedere), termeni folosiți, de asemenea, frecvent în naratologie, problema care se pune în cele mai diverse situații de interacțiune comunicativă este aceea a managementului diferențelor, dat fiind relativismul viziunii și al evaluării aceluiași aspecte ale realității de către indivizi, fiecare abordându-i interpretând lucrurile în raport cu un sistem propriu de criterii (Graumann – Kallmeyer 2002: 1; cf. și 217). Perspectivarea se referă la două activități complementare, legate de acest management al

diferențelor: fixarea perspectivei (*perspective-setting*) și adoptarea perspectivei (*perspective-taking*). Prima are în vedere revelarea (cel puțin în anumite limite) de către locutor a propriei perspective și este orientat spre receptor(i); cealaltă privește reacția receptorului(ilor) față de perspectiva colocutorului(ilor), manifestată în discurs printr-un mod specific de relaționare a acestuia (acestora) cu propria perspectivă asupra aspectelor în discuție. Gestionarea vocilor, la care ne-am referit, este direct implicat în procesele de perspectivare a discursului, pe de o parte, reflectând selecția individuală a perspectivelor încorporate (și, evident, rejectate), precum și ponderea încorporării diverselor componente (*perspective-taking*), și, pe de altă parte, contribuind la delimitarea propriei perspective (*perspective-setting*).

Cercetarea de față îi propune să semnalizeze câteva procedee de perspectivare, bazate pe o punere în scenă specifică a unor voci distincte, în trei discursuri parlamentare din secolul al XIX-lea, aparținând unor politicieni marcanți ai epocii: discursul lui Vasile Boerescu (B) despre contractarea împrumuturilor în străinătate, publicat în *Monitorul Oficial* din 20 ianuarie 1867, discursul lui P.P. Carp (C) despre articolul 7 din Constituție, înut înedin a Camerei din 28 septembrie 1879, și discursul lui Take Ionescu (I) despre libertatea întrunirilor, înut înedin a Camerei din 16 decembrie 1887.

2. Tipuri de plurivocalitate în discursul parlamentar

Parlamentul este un spațiu prin excelență confrontațional, în care reprezentanții diverselor formațiuni politice configurează prin discurs imagini diferite ale aceleiași realități, în funcție de ideologia și de interesele de grup. Asemenea oricărei forme de discurs politic, discursul parlamentar este un discurs de persuasiune, orientat spre un auditoriu neomogen, care include atât partizani cât și oponenți ai vorbitorului, a cărui opinie și decizie trebuie fie consolidate, fie dirijate într-o anumită direcție. Acest obiectiv se realizează prin argumentare – adesea falacioasă și deci manipulativă –, dar și prin tehnici discursive menite să capteze și să mențină atenția auditoriului.

Punctul de plecare în procesele argumentative îl constituie prezentarea în opoziție a viziunii grupurilor care se confruntă asupra problemei în discuție. Una dintre tehnicile frecvent folosite în discursul parlamentar din secolul al XIX-lea în acest scop o reprezintă scindarea vocii oratorului, care pune în scenă, în forme specifice, poziții divergente, mimând uneori acordul, fie și parțial, cu ceilalți, dar cel mai adesea, justificând dezacordul printr-o redistribuire a elementelor constitutive ale problematicii considerate, fixate anterior în memoria auditoriului. Este vorba despre instaurarea altor ierarhizări ale acestora, prin punerea în relief a unor elemente și omiterea altora, precum și prin ajustări de proporții diverse, operate asupra anumitor elemente (cf. Ilie 1994: 135–137).

Scindarea vocii oratorului este semnalată discursiv, în textele analizate, prin diverse procedee, toate legate de confruntarea opiniilor, dintre care reținem: (a) citarea, (b) întrebarea retorică și (c) ironia, fiecare având realizări funcționale specifice.

(a) În privința **citării**, vocile actualizate prin raportarea discursului sunt diverse. Ele apar în unor autorități în domeniul discutat, ca în exemplul (1):

- (1) „[...] a fost **un mare financiar al Franței, baronul Louis**, la care a făcut aluziune și dl. Ionescu, care a zis: „facei o bună politică dacă voi și să aveți bune finanțe” (B: 118),

susținătorilor unor puncte de vedere similare, ca în exemplele (2) și (3):

- (2) *Mi-aduc aminte că, anul trecut, un domn deputat independent, pe care cu toții, dvs., cei din majoritate, ieri l-a aplaudat, vețeja prin cuvintele sale elocvente anarhia*

- dezl n uit din sferele guvernamentale. Dl. Nicolae Ionescu zicea în edin a de la 4 iunie: [CITAT] i conchidea în aplauzele Camerei zicând: [CITAT] (I: 109)
- (3) *V aduce i aminte cum, în discu iunile Camerei trecute, dl. Maiorescu, cu acea art consumat , [...], v aduce i aminte, zic, cum d-sa vorbea de diferitele misiuni ale na iunii române i cum v spunea c , în trecut, misiunea noastr [...] era în ap rarea ortodoxiei [...], cum c de atunci lucrurile s-au schimbat, i ast zi, pe rmurile Dun rii nu mai suntem ap r tori ai ortodoxiei, ci suntem ap r torii ideilor moderne, ai civiliza iunii occidentale, în care suntem datori a vedea sensul na ionalit ii noastre (C: 89)*

sau unor adversari politici, ca în exemplul (4):

- (4) *Onor. Dl. Vernescu a zis un ce care mi-a venit mie foarte bine [...] A vorbit pe urm despre temeri imaginare, despre pericolele ce ne închipuim c ne-ar veni din partea Europei; ne-a garantat cu autoritatea sa necontestat c asemenea pericole nu exist i a terminat blestemând pe to i aceia cari nu vor vota proiectul majorit ii; blestemul s u st înc în aer i a teapt votul nostru, ca s tie asupra c rui cap vinovat are s cad . Nu v d în aceasta iar i niciun argument; c ci, de i în timpurile antice, blestemele erau un argument, pentru c ele r sturnau tronuri, ridicau coroane, ast zi, din norocire, a trecut vremea aceea; a i venit cu apte secole prea târziu, dle. Vernescu! (C: 92).*

Exist i cazuri în care sursa unor afirma ii este indefinit :

- (5) *Ni se mai objecteaz îns c trebuie ca Camera actual s ratifice acest împrumut. Dar, dlor., ast însemnat condi iune nu este scris în lege (B: 127)*

i chiar cazuri în care vocea citat îi apar ine tot oratorului, dar sunt reproduse p r i dintr-un discurs rostit în alte împrejur ri:

- (6) *În interpelarea pe care o anun asem, ziceam: Interpelez pe dl. ministru de interne asupra scandalurilor de la Hu i, i dl. ministru, cu mult spirit, m întreab : Care scandaluri? (I: 102).*

Raportarea indirect a discursului este mult mai frecvent decât cea direct . Indiferent de form îns , raportarea discursului are un rol activ în procesele de argumentare, manifestat diferit în func ie de natura sursei discursului raportat. Cele dou voci care se fac auzite astfel pot fi consonante sau disonante, amplificând, prin cumul sau prin opozi ie, for a cu care se aserteaz sau se respinge o opinie. Rezultatul este o anumit evaluare a perspectivelor concurente, modificat cu fiecare interven ie ulterioar , care are loc în cadrul dezbaterii parlamentare.

Interesant este c oratorii anticipeaz strategic convergen a între vocea proprie i vocile unei bune p r i a publicului, implicând astfel validitatea pozi iei pe care o sus in. Cf., de exemplu:

- (7) *Acum, în privin a împrumutului ce discut m fost-a sau nu necesitatea de a-l contracta? **Mi se pare, dlor., c asupra acestui punct suntem to i de acord. Necesitatea a existat (B: 125)***
- (8) *Rezult oare din toate acestea c criticele câte s-au adus acestui împrumut sunt toate nefondate? [...] nicidecum, dlor., recunosc i eu cu mul i din dvs. adev rul criticilor ce s-au adus [...] (B: 130–131).*

O formă particulară de citare o constituie introducerea într-un enunț a unui cuvânt sau a unei sintagme care face trimitere la un fragment de discurs citat anterior, adesea cu menționarea autorului, sau recunoscutibil ca definitoriu pentru o anumită poziție. Situația poate fi încadrată în categoria desemnată de Helga Kotthoff (2002: 224) prin termenul pseudo-citare, în cazul creia accentul nu cade atât pe autenticitatea spuselor, ci pe modul de plasare a acestora în discurs, care reflectă o atitudine de distanțare a vorbitorului, fiindcă evaluarea poziției celui alt se face în mod necesar negativ. Plasarea spuselor în discurs înlocuiește de o anumită punere în scenă, marcată în expunerea orală prin decalajele ale curbei intonaționale și printr-o intonație specifică. Cf., de exemplu:

- (9) *A observat numai o singură mică **incorecțiune**, sub punctul de vedere constituțional* (B: 130)
- (10) *Mi-aduc aminte că am făcut o interpelare la 1868, pe atunci nu aveam încă **stafa de om de stat*** [aluzie la o afirmație a lui V. Boerescu], *cuvintele mele nu aveau autoritatea care poate mi-o dau 14 ani de viață parlamentară* (C: 97)

și, mai ales:

- (11) *[...] s-a dat în judecată criminal ordinar omul politic, partizanul guvernului cel mai **liniștit** din județul dăului. Kogălniceanu, atât de liniștit încât îl făcea pe dău să nu mai poată călători pe acolo* [aluzie la un citat anterior dintr-un discurs al lui K.] (I: 103)
- (12) *Se obișnuiește [...] de câte **sus în torul Tronului** din Fălcuș, se obișnuiește te, zic, spargeri de geamuri.* [aluzie la un citat anterior din ziarul Prutul] (I: 104)
- (13) *[...] lucrul se pune în socoteala cetățenilor **indignați** de purtarea opoziției [...] acesta era faptul națiunii care fusese **indignat** în contra articolelor acelor jurnale [...] La Huci însuși, de astăzi dat, se schimbă sistemul: nu mai este **națiunea indignată** care sparge geamurile [...]* [aluzie la afirmații făcute în Parlament de Brătianu] (I: 105–106).

Procedeele seamănă, într-o anumită măsură, cu stilul indirect liber din textul literar.

(b) **Întrebările retorice**, frecvent organizate în serii, asertează, de fapt, indirect punctul de vedere al grupurilor adverse, respins apoi explicit de vorbitor, care optează pentru o altă soluție.

Este vorba tot despre o modalitate de punere în scenă strategică a discursului, bazată, pe de o parte, pe mimarea implicării directe a auditoriului, prin apelul la forme de pers. a II-a ale pronumelor și verbelor, și, pe de altă parte, pe exploatarea presupuzițiilor declanșate de structurile interogative.

Întrebările declanșează presupuziții prin care se atribuie adversarilor o anumită atitudine, anumite intenții și/sau un anumit comportament, date drept certe, în condițiile în care s-a spusul implicat de orice întrebare retorică presupune angajarea vorbitorului față de conținutul propozițional transmis (Ilie 1994: 39). Evaluarea poziției adverse drept inadecvat conferă legitimitate poziției afirmate ulterior explicit de către vorbitor. Cf., de exemplu:

- (14) *Apoi, domnule, cum vă va bineveni ocesiunea oportunității? Ați cugetat oare ce va să zică o criză a bugetelor? [...] bine este că noi să expunem ara la o asemenea ansă mai înainte de a fi bugetele votate? Lucrăm noi ca buni români, ca buni patrioți și când ara sărăcăștii sărăcăștii să expunem ara la consecințele luptelor electorale, cari au să fie într-o agitație copleșitoare în timp de două sau trei luni? Nu, domnule, eu nu sunt de idee să creștem o asemenea stare de lucruri* (B: 134–135)

- (15) *Voi să creați apoi criză ministerială? Creați-o, dacă veți socoti că va fi bine. Eu unul vă mulțumesc de acum că nu credeți bine în crearea unei asemenea crize, până când nu voi vedea bugetele votate* (B: 136)
- (16) *Cu propunerea de anulare a împrumutului credeți, domnule, că veți ajunge să consolidați creditul nostru? Astfel credeți dvs. că veți ajunge să întăriți noua stare de lucruri? Oare nu se va presupune cu drept cuvânt că noi am venit aici cu mandat imperativ în buzunar, ca să răsturnăm ministrul spre a ocupa noi locurile miniștrilor? Vă rog, dar, domnule, să lăsați la o parte chestiunea ministerială și să continuăm pur și simplu discuțiunea bugetelor* (B: 137).

Scindarea vocii oratorului creează un spațiu de confruntare a două poziții, exprimate în două maniere distincte: indirect, respectiv, direct.

(c) **Ironia** implică o scindare de voce în măsura în care este caracterizată printr-o citire poliperspectivală (Kotthoff 2002: 205). Vocea care produce enunțul se disociază de cea care îl interpretează, sub aspectul perspectivei de procesare a lui, ca urmare, de evaluare a conținutului asertat (*ibid.*: 216).

Ca aspect specific pentru textele avute în vedere se poate semnala împletirea frecventă dintre ironie și (pseudo-)citare. Ironia face adesea trimitere la alte discursuri, implicând prezența unor măști ale punerii în scenă, cum ar fi indicații asupra tonului vocii celui ironizat:

- (17) *Dl. Ionescu însa de aseară a venit la această tribună, cu un ton foarte dulce și mulțumitor, pentru că apărând ministrul contra comisiunea bugetară, însa a cumție a apărând dl. Ionescu, cum a apărând i pe dl. Kogălniceanu (ilaritate)* (B: 129),

posibile completări ale afirmațiilor altui vorbitor, bazate pe structuri contrastante:

- (18) *Aceasta a făcut poporul evreu cu zeul său cel crud. Noi, cu zeul nostru cel blând, într-un singur an am ars într-o singură piață din Toledo 15.000 de evrei, noi, cu religia noastră cea blândă, în sânul Franței, am ucis 1.200.000 de oameni cu cruciade contra albigenzilor, astfel că, raportându-se contelui de Montfort că între acei cari se trimiteau la spânzura toare erau și buni creștini, el a răspuns: Trimiteți pe toți la moarte, Dumnezeu va alege pe ai săi* (C: 90)

sau adresarea directă către cel ironizat (cf. *supra*, partea finală a exemplului 4).

3. Concluzii

Ca orice formă discursivă, discursul parlamentar presupune o punere în scenă specifică, determinată de configurația situației de comunicare și, implicit, de obiectivele pe care le urmăresc oratorii. Să nu uităm natura multiplă a individualității lor (o anumită condiție instituțională, o anumită apartenență de grup politic și deci susținerea unei anumite ideologii: a puterii sau a opoziției, o anumită formă și structură personalității), care influențează puternic perspectiva discursivă adoptată.

Discursul politic este un discurs predominant conflictual (și nu consensual), competitiv (și nu cooperativ), având dezacordul (și nu acordul) drept trăsătură constitutivă. În aceste condiții, punerea în scenă a discursului este o strategie complexă, menită să asigure eficiența acțiunilor persuasive, inclusiv prin captarea atenției auditoriului, dar și satisfacerea cerințelor de bază legate de propria imagine și de imaginea celorlalți. Scindarea vocilor este un mijloc important de a masca natura conflictuală a discursului, competiția și dezacordul, de a crea o aparență de atenuare a forței actelor de amenințare a imaginii celorlalți și, prin aceasta, de ameliorare a propriei imagini.

SURSE DE MATERIAL

- Boerescu, Vasile, 1910, *Discursuri politice* (1859-1883), vol. I, cu o noti biografic , Bucure ti, Socec.
- Carp, P. P., 2000, *Discursuri parlamentare*, edi ie îngrijit de Marcel Du , studiu introductiv de Ion Bulei, Bucure ti, Grai i suflet – Cultura na ional .
- Ionescu, Take, 1897, *Discursuri politice*, vol. I, publicate sub îngrijirea lui Cristu S. Negoescu, Bucure ti, Socec.

REFERIN E

- Bahtin, Mihail, 1970, *Problemele poeziei lui Dostoievski*, Bucure ti, Univers.
- Bahtin, Mihail, 1982, *Probleme de literatur i estetic* , Bucure ti, Univers.
- Goffman, Erving, 1959, *The Presentation of Self in Everyday Life*, Garden City/New York, Doubleday.
- Graumann, Carl F., Werner Kallmeyer (eds.), 2002, *Perspective and Perspectivation in Discourse*, Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins.
- Ilie, Cornelia, 1994, *What Else Can I Tell You? A Pragmatic Study of English Rhetorical Questions as Discursive and Argumentative Acts*, Stockholm, Almqvist / Wiksell.
- Kotthoff, Helga, 2002, „Irony, quotation, and other forms of staged intertextuality: Double or contrastive perspectivation in conversation”, în Graumann, Kallmeyer (eds.) 2002: 201–229.

Plurivocality and Perspectivation in the Romanian Parliamentary Discourse from the XIXth Century

The paper examines several perspectivation techniques, based on a particular staging of distinct voices: quotation, rhetorical questions and irony. They play a specific function in the parliamentary discourse, connected mainly with its most important constitutive features: its confrontational and its persuasive nature.

The above mentioned techniques involve a split of the speaker's voice, which creates a space for the competition of diverging positions. The strategic management of the voices enables the speaker to set his/her perspective on a certain topic, as well as to react to the others' perspectives. At the same time, this strategy makes persuasive actions more efficient, as it exploits indirection, in different ways, and protects speaker's face.